

החידוש היומי

חידוש יומי בדף היומי

מחלוקת הראשונים אם אדם טובל במעיין כל שהוא

כתב הטור (סימן רא): צריכה שתטבול במי מקוה שיש בו ארבעים סאה ואפילו אינן מים חיים... ואף אם תטבול במעיין, צריך שיהא בו ארבעים סאה. אע"ג דמעין מטהר בכל שהוא, היינו דוקא לכלים, אבל אדם אפילו הוא קטן שכל גופו מתכסה בפחות מארבעים סאה - אין טבילה עולה בו, אלא אם כן יהא ארבעים סאה. אמנם מוסיף הטור להביא דעת הרמב"ם והראב"ד שהם כתבו דאף אדם מיטהר במעיין כל שהוא. אך מסיים שר"י כתב כסברא ראשונה, ולזה הסכים א"א הרא"ש ז"ל.

ובתורת הבית להרשב"א (בית הנשים ש"ז) כתב אף כדעת הר"י והרא"ש: אין הפרש בין מקוה למים חיים, שלא לטהר אדם בפחות מארבעים סאה. ואע"פ ששינו במקואות (פ"א מ"ז) למעלה מהן מעיין... לטהר בכל שהוא. האי לטהר בכל שהו' לאו לאדם קאמר אלא לטהר בו כלים, והאי דקתני נמי בפרק חמישי של מסכת מקואות (מ"א) שהמעין מטהר בכל שהו' - לכלים קאמר. וזו היא הסכמן של רבינו תם ושל רבינו שמשון.

הרשב"א מוסיף ומציין שרבינו תם הביא ראייה לנידון זה מדברי המשנה במסכת מקואות (שם מ"ו), המובאת גם בסוגיית הגמרא במסכת חגיגה (י"ט). וכך שנינו במשנה: גל שנתלש ובו ארבעים סאה, ונפל על האדם ועל הכלים טהורין. וגל זה הרי לא העמידתו המשנה דוקא בגל של ים אלא אפילו גל של מעיין - ומוכח שאף במעיין צריך ארבעים סאה כדי לטהר אדם [- וצריך להוסיף, שאף שבמשנה מובא שנפל על האדם ועל הכלים, נקטה המשנה ארבעים סאה מחמת טהרת האדם, אך באמת את הכלים היה הגל מטהר גם לולי היו בו ארבעים סאה].

ראיית רבינו תם מסוגייתנו שהמשנה עוסקת בגל של מעיין ומצריכה ארבעים סאה

מלבד זאת, טוען הרשב"א, בסוגיית הגמרא במסכת חגיגה מוכח שהמשנה עוסקת בגל של מעיין, או לכל הפחות שלדעתה גל של ים הרי הוא כגל של מעיין [כי נחלקו תנאים במסכת מקואות (פ"ה מ"ד) האם ים דינו כמעין או כמקוה, עכ"פ לענין היתר טבילה בזוחלין]. שכן הגמרא מבארת בתוך דבריה שהחידוש במשנה הוא, ש"סלקא דעת אמיא, לגזור דילמא אתי למיטבל בחרדלית של גשמים... קמ"ל דלא גזרינן". והחסרון בחרדלית הוא, שאין מי גשמים מטהרים דרך זחילתן [כמש"כ רש"י (ד"ה חרדלית) בביאורו השני על הצד שבחרדלית אין חסרון של קטפרס] ועל כך אומרת הגמרא שאין גוזרים, הרי שבגל אין את החסרון של 'זוחלין', וזאת משום שדינו כמעין ולא כמי גשמים. ואם כן מוכח שאף במי מעיין אין אדם נטהר אלא אם כן יש בו ארבעים סאה.

גם התוספות יום טוב (מקואות פ"ה מ"ו) שלא ראה את דברי הרשב"א, מתפלל על כך שלא הביאו הפוסקים ראייה ממשנה זו לדעת הסוברים שמעיין צריך ארבעים סאה לטבילת אדם, "וכל שכן דנפלאתי על הסוברים דאין צריך מ' סאה לטבילת אדם שבמעין", והניח בצ"ע.

יישוב הט"ז שנקטה המשנה מילתא דפסיקא שיעור שעולה בו הגוף היותר גדול

והנה המאירי (חגיגה שם) הביא שיש שואלין מדוע בגל שנתלש צריך שיהא בו ארבעים סאה, והלא ראשו אחד מחובר לים. וכתב על כך המאירי: ואינה שאלה, שהרי מכל מקום אין גופו עולה בהם בפחות מארבעים סאה, וכל שאין הגוף עולה בו אינו כלום. והמאירי מוסיף שאפילו קטן יתכן ויצטרך במקרה כזה ארבעים סאה כדי שיעלה בהם כל גופו - שכן המים מתפזרים אילך ואילך ואין הגוף עולה בהם.

ע"פ סברא זו כתב הט"ז (סק"ו) לדחות את ראיית רבינו תם, שכן יתכן ובמעין אין צריך ארבעים סאה אף לטבילת אדם, ואעפ"כ נקטה המשנה שבגל שנתלש ישנם ארבעים סאה, כיון שהוא 'מילתא דפסיקא', כי בשיעור כזה בודאי מתכסה גופו של כל אדם ואפילו הגוף היותר גדול. ולכאורה אם נדחה ראיית רבינו תם כנוסח הט"ז, יש להעיר, שאף אם אמת הדבר שעכ"פ צריך שיעור זה כדי שיתכסה בו גופו של אדם, אך לשם מה הוצרכה המשנה להוסיף ענין זה, הלא די היה לה שתכתוב "גל שנתלש ונפל על האדם טהור", כיון שעיקר חידוש המשנה הוא בעצם הכשר הגל אף שנתלש מן הים. ואמנם אם נוסיף כדברי המאירי ששיעור זה נצרך אף לקטן, מחמת פיזור המים, אם כן אפשר לומר שאף דבר זה השמיעתנו המשנה, שבגל שנתלש צריך שיעור ארבעים סאה לכל. אך לדברי הט"ז הרי דין זה הוא דין כללי בהלכות טבילה שצריך שיתכסה כל גופו במים, ואין זה שייך לגל שנתלש דוקא.

האם יש חסרון 'זוחלין' בגל שנתלש

ואמנם המאירי לא בא בדבריו לדחות ראיית רבינו תם, שכן הוא סובר שדברי המשנה יצדקו אף בים ואף למאן דאמר שדין ים כמקוה. ואכן, מביא המאירי שם מה שיש שואלין אחר שהים כמקוה היאך מטהרים דרך זחילה. וכתב המאירי: ומפרשין בו שאין זה נקרא זחילה, שכך דרך הים להנועע בעצמה, הואיל וגבול שם לים חק בל יעברנהו, אין זה נקרא זחילה. הרי שביאר המאירי שהטעם שאין לחשוש בגל שנתלש לזוחלין הוא משום שאין תלישת הגל חשובה לזחילה, אך באמת דין הים כדין מקוה. אך מכל מקום לפ"ד אפשר ליישב את ראיית הרשב"א וכדרך שיישב הט"ז.

דרך ממוצעת מעלה בחידושי רבי ראובן (סימן ה) בעקבות נידון זה. לדבריו, ניתן להעמיד את משנתנו כדעת הסובר שים דינו כמקוה וממילא מבואר היטב מדוע הוצרכה המשנה שיהיה בגל שיעור

שיעור

ארבעים

סאה במי

מעיין וגל

שנתלש

יום שני כז אדר א

חגיגה דף יט

להצטרפות לקבלת החידוש

a8843414@gmail.com

ארבעים סאה. ומכל מקום אין לפסול את המים מדין זוחלין, שכן זיל בתר טעמא, והטעם שאין מי מעין נפסלים בזוחלין הוא משום שכך דרכו, ואילו מי מקוה נפסלים בזוחלין כיון שמקוה הינו מקום התכנסות מים ובזחילה בטל ממנו שם מקוה. ומשום כך, גל שנתלש, כיון שדרכו בכך - הרי אף אם נדון את הים כמקוה, מכל מקום לא יפסלו מימי הגל מדין זוחלין כיון שזחילתן זחילה טבעית.

והנה כבר הקדמנו בביאור ראיית ר"ת, שכל עיקר ראייתו אינה אלא אם ננקוט שה'גל' המוזכר במשנתנו הוא גל של מעיין או גל של ים שדינו כמעיין. ומעתה, אחרי שהתברר לנו מדברי המאירי שניתן לפרש את דין המשנה גם אם ננקוט כדעת הסובר שים דינו כמקוה, כי מכל מקום אין לפסול את הגל מדין זוחלין כיון שכך הוא דרכו של הים, שוב אין מקור כלל לראיית ר"ת - שכן ניתן להעמיד את משנתנו כמ"ד שים דינו כמקוה, ולכן צריך שיהיה בגל ארבעים סאה, שהרי מקוה שיעורו לכולי עלמא בכל אופן בארבעים סאה.

וכך באמת מיישב את עיקר הראיה בספר האשכול (הל"ה מקואות אות נ). והוא מוסיף שלפי זה יש לבאר את דברי הגמרא שאין לגזור אטו חרדלית של גשמים, שאין ביאור ה'קמ"ל' שבגל של ים אין חסרון של זוחלין כיון שדינו כמעין, וכמו שביאר הרשב"א, אלא ביאור הגמרא הוא שאין לדמות גל לחרדלית, כיון ש"גל לא מיקרי זוחל, שמחובר יפה, וליכא למיטעי למשרי חרדלית זוחל".

סברת הש"ך שכיון שנתלש הגל אין לדונו כמעיין לענין היתר זוחלין

והנה קושיית המאירי הראשונה, מדוע צריך הגל להיות בן ארבעים סאה כיון שהוא מחובר לים, ניתן ליושבה באופן שונה, וע"י כך ליישב גם את עיקר הוכחת רבינו תם. וזאת, על ידי שנאמר שעצם תלישת הגל מהים יש בה די כדי להפסיק את הגדרת אותם המים כ'מי מעיין', שכן עתה אינם מחוברים עוד אל מקורם, והרי הם עומדים בפני עצמן. וכך מיישב ספר האשכול ביישוב השני שם: דכיון שפרש מן המעיין, לא הוי לכל מילי כמעיין, ולא אמרו בכל שהוא אלא בחיבורו עם המעיין.

וסברא זו אנו מוצאים בדברי הש"ך (סק"כ), בבואו לבאר את פסק השולחן ערוך (ס"ה): כל הימים יש להם דין מעיין לטהר בזחילה, הילכך גל שנתלש מהים ובו ארבעים סאה ונפל על האדם או על הכלים - עלתה להם טבילה. הרי שהעתיק השו"ע את דין המשנה כמו שהוא, והוא תמוה, שהרי לכולי עלמא כלים נטהרין במעיין אף בפחות מארבעים סאה, ומדוע לא חילק השו"ע בין דין כלים לדין אדם והעמיד דינם בשווה בגל שנתלש ובו ארבעים סאה. וביאר הש"ך שאף שמעיין סגי לכלים טמאים בכל שהו, היינו דוקא במקום חיבור המעיין, אבל הכא שנתלש הגל, צריך ארבעים סאה - דכל שאינו מעיין ממש אינו מטהר בכל שהוא. וכ"כ עוד (סק"ג): והיינו טעמא, דלא סגי במעיין בכל שהוא אלא בגוף המעיין, אבל כל שנתלש, נהי דמטהר בזוחלים, מכל מקום לא מטהר בכל שהוא כשנתלש.

ראיית הגר"א היפך דעת רבינו תם מהמשנה שהביא ממנה ר"ת ראה

ובביאור הגר"א (סק"ו) תמה שכן ממשנה זו - ממנה מביא רבינו תם ראייה לשיטתו - מוכח להיפך, שלגבי טבילת אדם במי מעיין אכן אין צריך ארבעים סאה. דהנה מצאנו שני חילוקים בין מעיין למקוה, א' לענין ארבעים סאה, שבמקוה צריך ארבעים סאה ואילו מי מעיין בכל שהו. ב' לענין זוחלין, שמקוה פסול בזוחלין משא"כ מי מעיין. והריב"ש (סימן רצב) ביאר ששני דינים אלו שורש אחד להם, שהטעם שמי מקוה אינם מטהרים בזוחלין, הוא משום שזוחלין דינם כקטפרס שאינו חיבור, וכיון שכל טיפה אינה מחוברת לחברתה, הרי אדם זה אינו טובל בארבעים סאה. משא"כ במי מעיין שאין צריך לטבול בארבעים סאה דוקא, ממילא אין טעם לפסול מים זוחלין כיון שסו"ס מתכסה הוא בכל גופו במים.

ומעתה דן הגר"א, כיון שמבואר במשנתנו שגל שנתלש מועיל לטהרה ואף שהמים זוחלין, הרי כפועל יוצא מכך מוכח שלא צריך ארבעים סאה, שהרי אם אכן צריך ארבעים סאה - כיצד יועיל לטבול בגל שנתלש, הא כיון שהמים זוחלין הרי אין הטיפות מצטרפות זו לזו - ואין כאן טבילה בארבעים סאה. ומכאן זה הכריע הגר"א לדינא, שאכן במעיין כל שהוא סגי אף לטבילת אדם.

ולכאורה אם נפרש דין המשנה כדעת הסוברים שאין בגל שנתלש משום חסרון זחילה, אם כן שוב נוכל לפרש שכוונת המשנה להצריך ארבעים סאה שכין אין מים אלו זוחלין. אמנם אין זה נכון משני טעמים: א' כי אפילו אם צדקו דברינו, הרי לדעת הסוברים שאין בגל משום חסרון זחילה, אין כלל ראייה שדעת המשנה שים הוא כמעין, כי יתכן שים הוא כמקוה ומכל מקום גל שנתלש מהני כיון שאינו זוחל - ואם כן סרה ראיית רבינו תם ממקום אחר. ב' סברת הריב"ש שזחילה פוסלת כיון שאין כאן כינוס של ארבעים סאה, לכאורה מכריחה שגם גל יהיה בו חסרון זחילה, כי מה בכך שכך דרך הים, הלא אף מעיין דרכו בכך ומכל מקום ביאר הריב"ש שיש בכך משום זחילה, וכל הטעם שאינו פוסל הוא רק משום שאין דין ארבעים סאה במעיין.

יסוד הגריש"א שחלוק דין מ' סאה במקוה מדין מ' סאה בטבילת אדם במעיין

ובהערות הגריש"א אלישיב יישב דעת רבינו תם מקושיית הגר"א באופן אחר. יתכן לומר, אומר הגריש"א, שחלוק דין ארבעים סאה הנצרך במקוה מדין ארבעים סאה הנצרך במעיין לטבילת אדם לדעת רבינו תם. כי דין ארבעים סאה במקוה הוא תנאי בעצם שם מקוה, שכל שאין בו ארבעים סאה חסר בשם מקוה ולכן לא מהני אף לטבילת כלים. משא"כ במעיין ע"כ לא חסר בשם 'דבר המטהר' שלו - שכן ניתן להטביל בתוכו כלים. ועל כרחק שדין ארבעים סאה הוא תנאי ב'מעשה הטבילה' - שמעשה טבילה של אדם צריך להיות בארבעים סאה. ולגבי מעשה הטבילה אפשר לומר שחיבור של קטפרס כן חשוב חיבור, ולכן גם בגל שנתלש מתקיים דין חיבור זה - ולכן יכול אדם לטבול בגל שנתלש כל שיש בו שיעור ארבעים סאה.

"דין
ארבעים
סאה
במקוה
הוא תנאי
בעצם שם
מקוה,
משא"כ
במעין דין
ארבעים
סאה הוא
תנאי
ב'מעשה
הטבילה"

